

1. Podklad pro jednání o změnách v důchodovém pojištění u pana prezidenta dne 22. dubna 2024

Na základě závěrů jednání o změnách v důchodovém pojištění, které proběhlo dne 28. března 2024 připravilo MPSV podklad pro další jednání.

Podklad obsahuje rozbor vývoje systému důchodového pojištění podle současného právního stavu (přičemž obsahuje i srovnání s výstupy Zprávy o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj z roku 2019, dále jen předchozí Zpráva) a dále pak dopady při úpravě důchodového věku zachovávající ¼ života v důchodu.

Podklad vychází (obsahem i strukturou) z připravované Zprávy o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj, která bude předložena vládě do konce června 2024.

1.1. Vývoj systému důchodového pojištění - Současný právní stav

Vývoj systému důchodového pojištění je hodnocen na sadě indikátorů¹, a to jak z pohledu dlouhodobé finanční udržitelnosti, tak i z pohledu zajištění důstojného příjmu důchodců (tj. přiměřenosti či sociální udržitelnosti). Samotné indikátory se² člení na primární a sekundární indikátory a kontextové informace. Cílem primárních indikátorů je jednoznačnou a jednoduchou formou ukázat, zda je důchodový systém dlouhodobě finančně udržitelný, resp. jak velký je rozsah případného problému s neudržitelností. Sekundární indikátory rozvíjejí primární indikátory v určité formě detailu a umožňují lépe ukázat místo, kam by se mohlo soustředit úsilí k dosažení udržitelnosti. Kontextové informace doplňují primární a sekundární indikátory na úrovni většího detailu tam, kde je to relevantní.

1.1.1. Dlouhodobá finanční udržitelnost

1.1.1.1. Primární indikátory

1.1.1.1.1. Sustainability indicator S2

Pro zajištění dlouhodobé finanční udržitelnosti veřejných rozpočtů je podle kritérií každoročního hodnocení Evropské komise cílem dosažení hodnoty indikátoru S2 nula nebo nižší než nula, přičemž se hodnotí dlouhodobý vývoj věkově závislých výdajů veřejných rozpočtů, tj. výdajů na důchody, zdravotní a dlouhodobou péči a ostatní. V současné době je hodnota tohoto indikátoru pro ČR na úrovni 5,0³, což představuje pro dlouhodobou finanční udržitelnost veřejných financí střední riziko⁴ a indikuje potřebu fiskální konsolidace, tj. zlepšení salda veřejných rozpočtů, na úrovni 5,0 % HDP (v hodnotách současného HDP v částce lehce převyšující 382 mld. Kč). Příspěvek vývoje samotného základního důchodového pojištění do S2 činí 1,4 (tj. necelých 30 %, což v hodnotách současného HDP

¹ Použité indikátory ve většině případů vychází z mezinárodně dohodnutých metodik, což umožňuje široké mezinárodní srovnání

² Ve vazbě na mezinárodně dohodnuté postupy

³ Tato hodnota vychází z údajů publikovaných v rámci Debt Sustainability Monitor 2022 z dubna 2023 (https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/5acafd28-ffd4-4ed3-a12f-1a7bc7965b32_en?filename=Chapter%20III%20Long-term%20fiscal%20sustainability%20analysis.pdf) doplněných o efekty změn v základním důchodovém pojištění schválených v roce 2023 a aktuálního ekonomického vývoje

⁴ Do středního rizika jsou řazeny země s hodnotou S2 mezi 2 – 6

činí zhruba 110 mld. Kč) a činí tak jeho nejvýznamnější část, avšak srovnatelnou s příspěvkem dlouhodobé péče.

Ve srovnání s předchozí Zprávou se indikátor S2 zvýšil o 0,2, nicméně příspěvek základního důchodového pojištění se snížil o 1,5 z 2,9 na 1,4, avšak výrazná část tohoto snížení (téměř 1) je pouze „přesunutí“ do primárního salda v důsledku existující nerovnováhy mezi příjmy z pojistného a výdaji na důchody. Zlepšení je důsledkem zejména opatření přijatých v roce 2023 v podobě omezení valorizace důchodů a zpřísnění předčasných odchodů do starobního důchodu.

1.1.1.1.2. Celkový implicitní dluh

Celkový implicitní dluh představuje v základní variantě 351,4 % HDP. Tato hodnota sama o sobě nemá z pohledu udržitelnosti výraznější vypovídající hodnotu, nicméně je jedním z benchmarků pro hodnocení dopadů alternativních scénářů vývoje v kapitole 1.1.2.3.

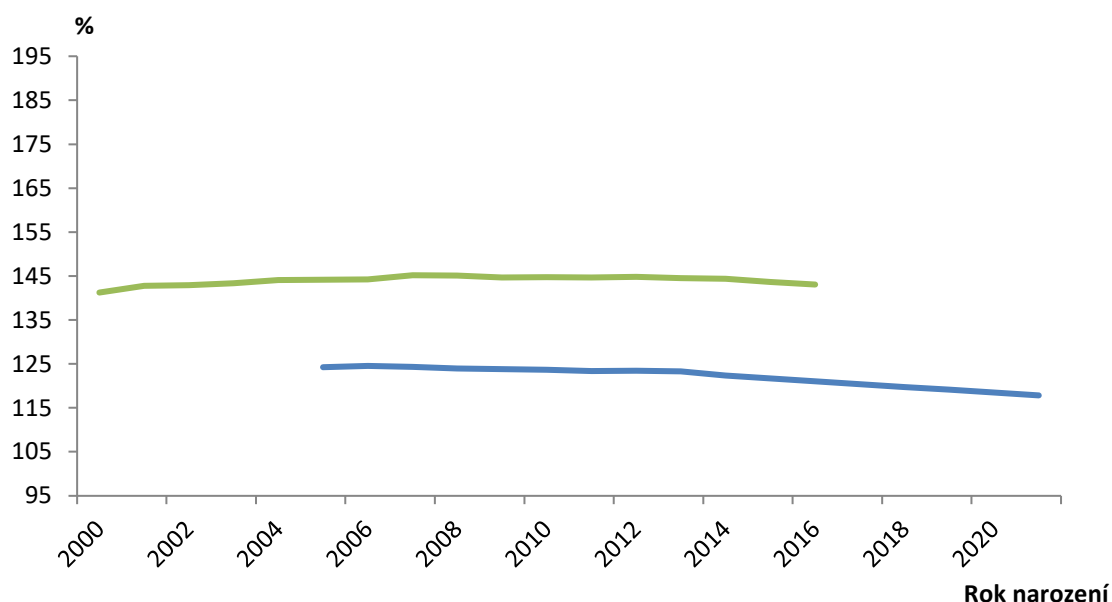
Ve srovnání s předchozí Zprávou jde o snížení o zhruba 75 % HDP.

1.1.1.1.3. Relativní implicitní dluh u osob nově vstupujících do systému

Relativní implicitní dluh u osob, které v současné době nově vstupují do základního důchodového pojištění (tj. dosahují v zásadě 18 let věku), se pohybuje na úrovni okolo 125 %, což znamená, že závazky (tj. budoucí výplaty důchodů) vznikající těmto osobám jsou o 25 % vyšší než jejich budoucí odvody. Systém je tedy ve vnitřní nerovnováze, a čím více osob do systému nově vstoupí, tím větší bude jeho absolutní nerovnováha. K dosažení rovnováhy mezi příjmy z pojistného a závazky by sazba pojistného musela činit 35 % (namísto současných 28 %).

Ve srovnání s předchozí Zprávou poklesl tento ukazatel o zhruba 16 procentních bodů (ze 141 na 125 %).

Graf 1 – Relativní implicitní dluh osob nově vstupujících do základního důchodového pojištění

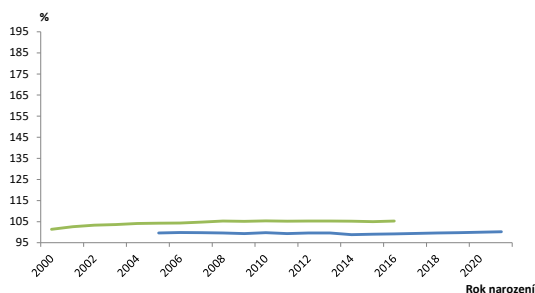

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Je zde patrný výrazný rozdíl mezi pohlavími. U žen převyšují závazky platby pojistného o zhruba 65 %. U mužů je v průměru vzniklý závazek těsně pod úrovní plateb pojistného. Tento rozdíl je primárně způsoben efektem období péče, která je krytá jako náhradní doba pojištění, tj. v jejím průběhu vznikají budoucí důchodové nároky, nicméně není v té době placeno pojistné.

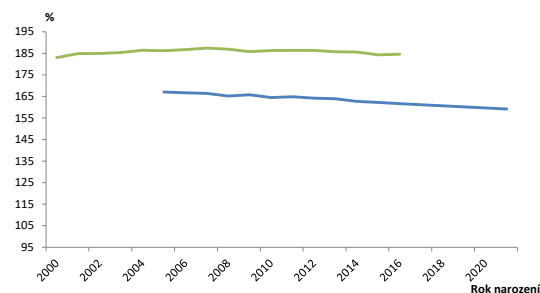
Ve srovnání s předchozí Zprávou je pokles u obou pohlaví, přičemž větší je u žen než u mužů.

Graf 2 - Relativní implicitní dluh osob nově vstupujících do základního důchodového pojištění - muži

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Graf 3 – Relativní implicitní dluh osob nově vstupujících do základního důchodového pojištění - ženy

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.1.2. Sekundární indikátory

1.1.1.2.1. Příjmy z pojistného

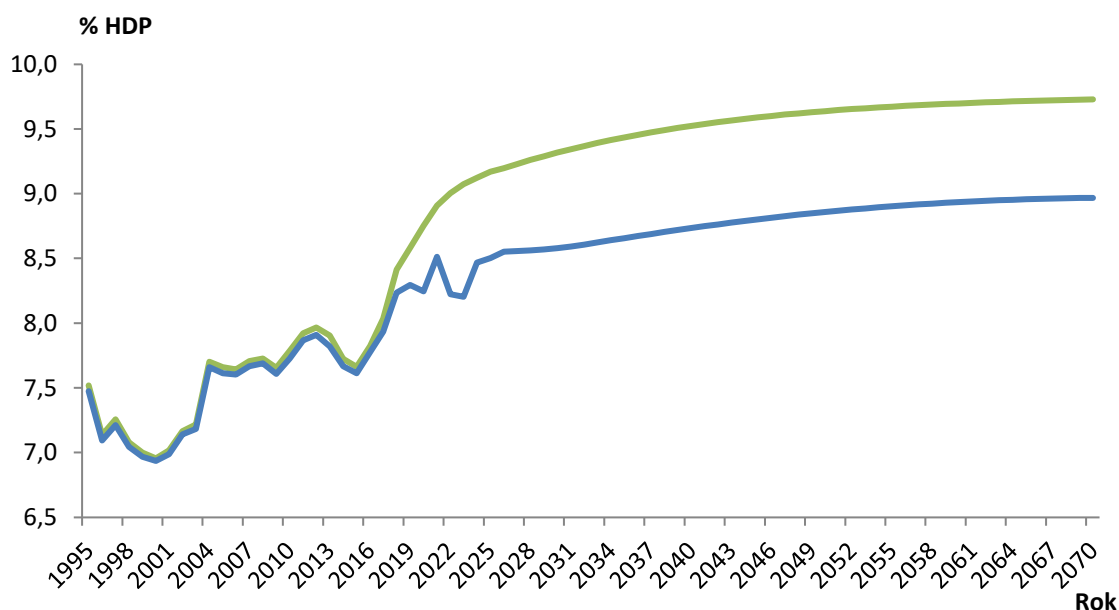
V příjmech z pojistného v poměru k HDP je od roku 1995 patrný jeden skokový propad a jedno skokové zvýšení způsobené změnami sazby pojistného. K propadu došlo v roce 1996 z důvodu snížení sazby pojistného z 27,2 na 26 %. Ke skokovému zvýšení došlo v roce 2004, kdy se zvýšila sazba pojistného z 26 na 28 %.

Mimo výše popsané administrativní zásady podíl příjmů z pojistného ve druhé polovině 90. let klesl. Na přelomu tisíciletí došlo k obratu trendu a příjmy z pojistného v podílu na HDP postupně rostly až do roku 2012, kdy tento podíl začal klesat, a to v důsledku ekonomického oživení, které se pozitivně projevilo v dynamice HDP, nicméně k promítnutí tohoto obratu do mezd došlo až se zpožděním.

K tomu došlo až po roce 2015 a je zde patrný poměrně dynamický nárůst podílu příjmů z pojistného na HDP. Tento trend se ale po roce 2018 v zásadě zastavil, a to především v důsledku COVID 19 a přijatých opatření v podobě zejména slev na pojistném u zaměstnavatelů a odpuštění záloh na pojistném a slevy u OSVČ. Po roce 2023 dojde k návratu k postupnému růstu podílu příjmů z pojistného na HDP a dlouhodobě se příjmy z pojistného dostanou na hladinu 9,0 % HDP.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je podíl příjmů z pojistného na HDP o 0,7 procentního bodu nižší, a to zejména v důsledku odlišného skutečného vývoje do roku 2022 (výrazný propad reálných mezd a pokles jejich podílu na HDP oproti předpokladu růstu reálných mezd v minulé Zprávě).

Graf 4 - Příjmy z pojistného na důchodové pojištění

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.1.2.2. Výdaje na důchody

U výdajů na důchody v poměru k HDP lze pozorovat od roku 1995 tři prudká zvýšení. K prvnímu došlo ve druhé polovině devadesátých let minulého století, kdy se během 3 let zvýšily výdaje na důchody o 1 % HDP. Důvodem tohoto zvýšení byla kombinace ekonomického zpomalení a poměrně masivního využívání předčasných důchodů⁵.

Ke druhému poměrně dramatickému nárůstu z hodnoty necelých 8 % HDP až na skoro 9,5 % HDP došlo během 3 let po roce 2008. První skok je možné zaznamenat v roce 2009⁶ (o 0,9 % HDP) jako kombinaci vysokého zvýšení důchodů (především z důvodu zrychlení růstu cen na přelomu let 2007 a 2008) a poklesu HDP. Další skok je v roce 2011 (o 0,4 % HDP) opět z titulu valorizace (s ohledem na neprovedení valorizace v roce 2010 bylo zvýšení v roce 2011 za dva roky).

Po roce 2013 výdaje na důchody v poměru k HDP postupně klesaly, a to jako důsledek nastupujícího oživení, které však probíhalo za velmi nízké inflace a mzdové stagnace v kombinaci s dočasně sníženým zápočtem růstu cen do valorizačního vzorce, což se projevilo absolutně nízkými zvýšeními důchodů.

Po roce 2018 lze pozorovat poslední skokové zvýšení výdajů, které souvisí se zvýšením základní výměry důchodu, dodatečným zvýšením důchodů o 300 a 151 Kč a v neposlední řadě vysokým zvýšením důchodů zejména v roce 2022 s ohledem na vysoký růst cen.

Následně bude až do roku 2030 podíl výdajů na důchody na HDP mírně klesat, a to především vlivem toho, že až do roku 2029 (kdy dojde k vyrovnání poklesu reálných mezd v letech 2022 a 2023) budou důchody zvyšovány pouze o růst cen. Poté bude docházet k postupnému nárůstu výdajů na důchody v poměru k HDP, které zrychlí po roce 2037, kdy do starobního důchodu začnou odcházet silné ročníky narozené v sedmdesátých letech minulého století.

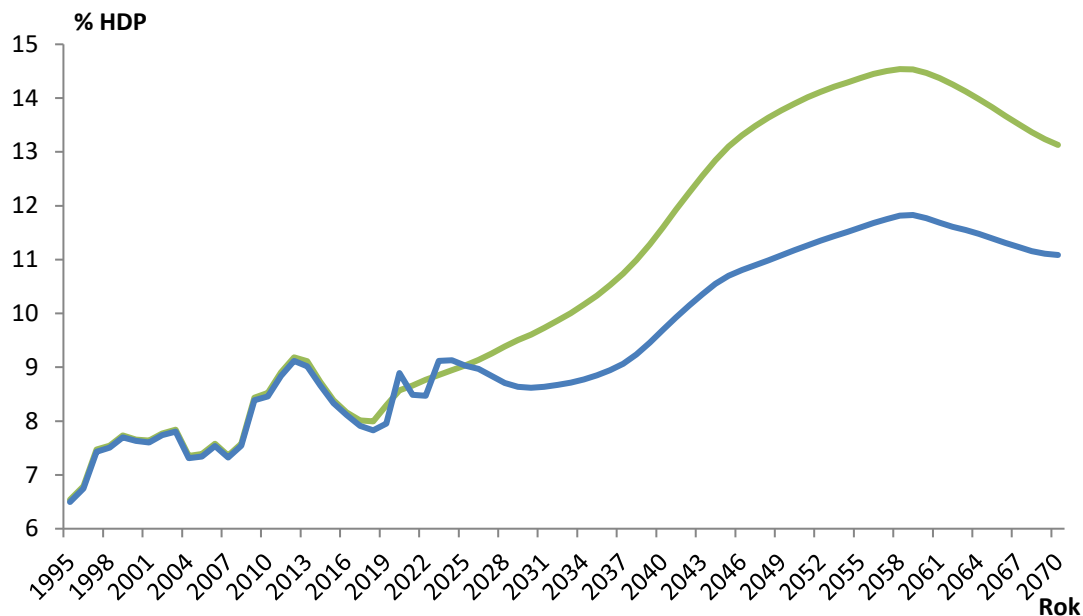
Vrcholu na úrovni zhruba 11,8 % HDP bude dosaženo těsně před rokem 2060 a následně dojde k poklesu, kdy starobní důchod již budou pobírat zejména osoby z populačně slabších ročníků devadesátých let.

⁵ Způsob krácení těchto důchodů byl v té době nastaven relativně výhodně

⁶ Vliv zvýšení důchodů v mimořádném termínu v srpnu 2008 (5,1 %) a v řádném termínu v lednu 2009 (3,4 %)

Ve srovnání s předchozí Zprávou budou (s výjimkou let 2020 a 2023 - 2024) výdaje na důchody v poměru k HDP nižší, a to zejména vlivem opatření přijatých v roce 2023 a z důvodu korekce předpokladů tempa růstu mezd na HDP.

Graf 5 - Výdaje na důchody

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.1.2.3. Saldo příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na důchody

Bilance příjmů a výdajů důchodového systému se díky kombinaci výše uvedeného vývoje na straně příjmů a výdajů dostala v roce 1997 do deficitu, který se postupně prohloubil až na téměř 1 % HDP v letech 1999 – 2003.

Zvýšení příjmů z důvodu růstu sazby pojistného v roce 2004 dostalo bilanci do mírného přebytku v letech 2004 - 2008.

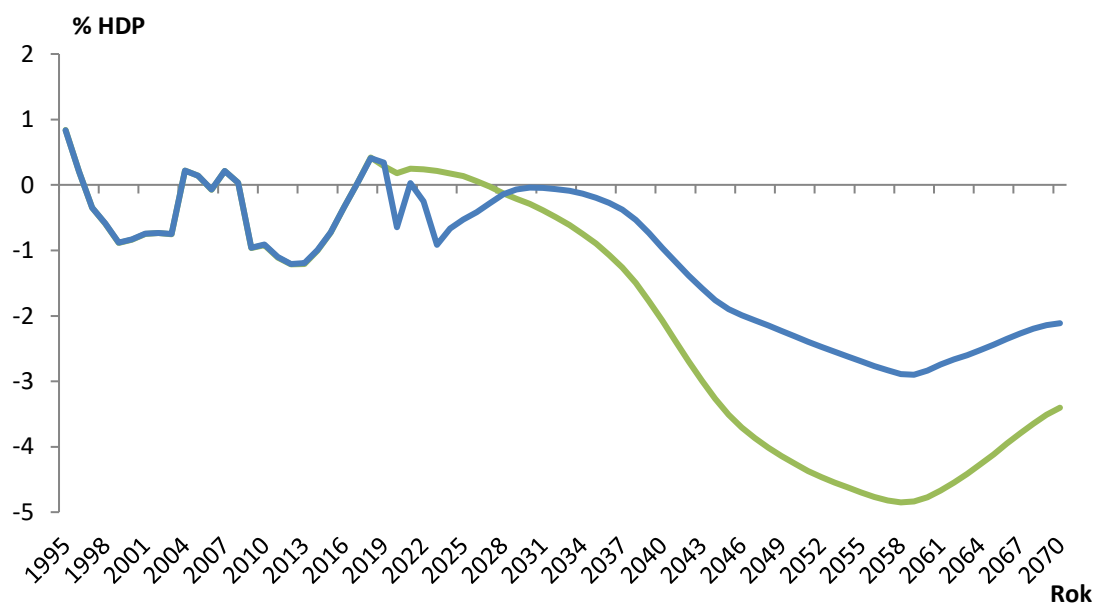
Skokové zvýšení výdajů z důvodu ekonomické recese dostalo systém zpět do deficitu, který se postupně zvýšil až na úroveň zhruba 1,2 % HDP v letech 2012 a 2013.

Poté však díky oživení na trhu práce spojené s růstem mezd na straně jedné a nízkými zvýšeními důchodů brzdícími výdajovou stranu došlo k rychlému vyrovnávání bilance, která se v roce 2017 přehoupla do mírně kladných hodnot.

Po roce 2019 v důsledku COVID 19 a následně i vysokého růstu cen došlo k rychlému propadu do deficitu, který se aktuálně pohybuje na téměř 1 % HDP. V nejbližších letech dojde k rychlému zlepšování bilance (především vlivem nižší valorizace důchodů pouze (do vyrovnání propadu reálných mezd v letech 2022 a 2023) o růst cen), nicméně po roce 2030 (po ukončení zvyšování důchodového věku) se bilance začne výrazně zhoršovat a svého dna dosáhne těsně před rokem 2060 na úrovni 2,9 % HDP (což v hodnotách současného HDP představuje částku cca 222 mld. Kč). V horizontu projekce bude záporné saldo na úrovni zhruba 2,1 % HDP.

Ve srovnání s předchozí Zprávou jsou patrné okamžité důsledky COVID 19 a vysokého růstu cen, dlouhodobé dopady opatření realizovaných v roce 2023 a snížené dynamiky mezd, přičemž v horizontu projekce je bilance o zhruba 1,3 % HDP lepší.

Graf 6 - Saldo příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na důchody

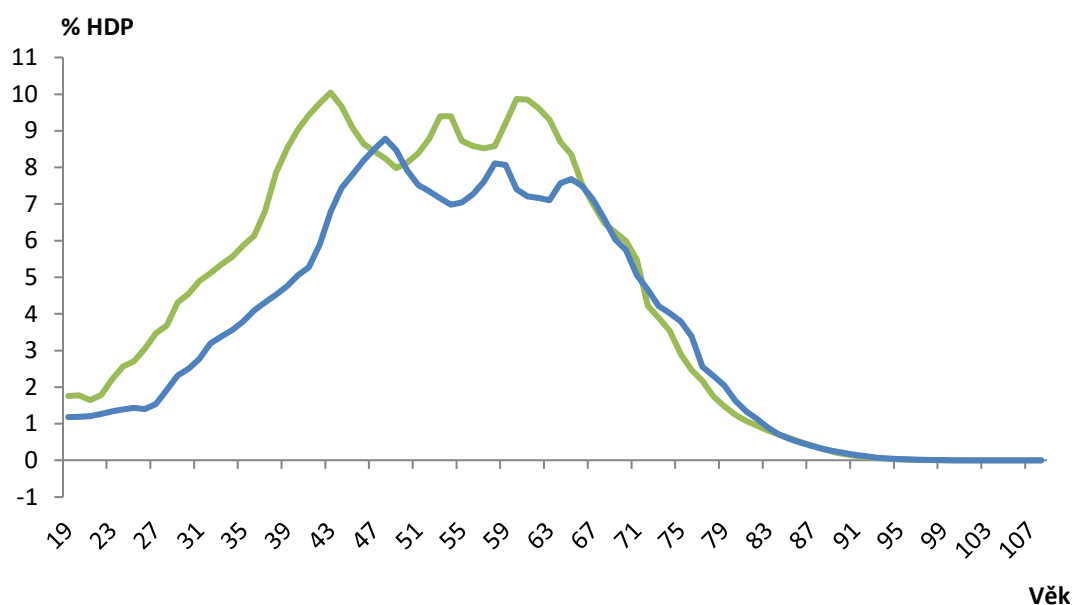
Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.1.2.4. Věkově členěný celkový implicitní dluh

Věkově členěný celkový implicitní dluh reflektuje rozložení na období, kdy dochází ke kumulaci důchodových práv a jejich spotřebovávání (pobírání důchodu). Vyšší implicitní dluh u starších věkových skupin (v zásadě do dosažení důchodového věku) odpovídá konceptu tohoto indikátoru, kdy se berou v úvahu pouze platby provedené a důchody vyplacené od okamžiku vyčíslení do budoucna. Zároveň je patrný vyšší implicitní dluh ve věkové skupině 45 – 50 let, což jsou silné populační ročníky.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je patrný „posun doprava a dolů“, což souvisí s přechodem silných populačních ročníků do vyššího věku a zároveň efekty realizovaných úprav omezujících budoucí valorizace důchodů a předčasné odchody do starobního důchodu.

Graf 7 – Věkově členěný celkový implicitní dluh

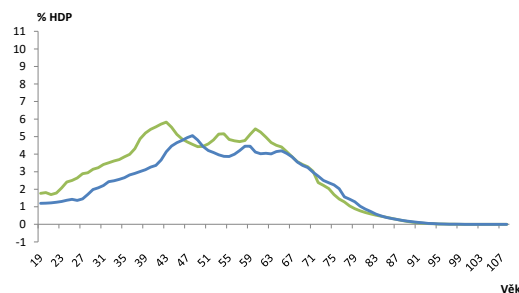
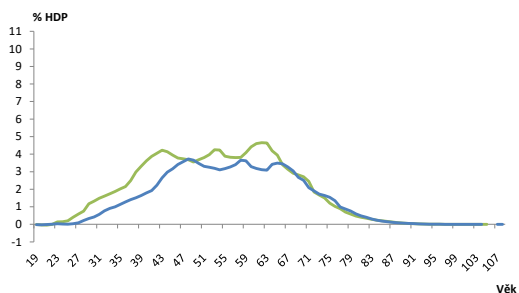
Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Zajímavý je pohled na rozdíl mezi pohlavími, kdy je u nižších věkových skupin výrazný rozdíl mezi muži a ženami, což je dáno především dobou péče jako náhradní doby pojištění, kdy není placeno pojistné a která je poskytována především ženám, nicméně ve věku nad 40 let se již rozdíl zmenšuje a odpovídá v zásadě pouze vyšší střední délce života u žen.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je u obou pohlaví patrný obdobný „posun doprava a dolů“.

Graf 8 - Věkově členěný celkový implicitní dluh - muži

Graf 9 – Věkově členěný celkový implicitní dluh – ženy

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.1.3. Kontextové informace

1.1.1.3.1. Výdaje na jednotlivé druhy důchodů

S výjimkou výdajů na starobní důchody jsou výdaje na ostatní druhy důchodů v zásadě stabilní. U invalidních důchodů je patrné skokové snížení v roce 2010, kdy došlo k zavedení transformace invalidních důchodů na starobní při dosažení věku 65 let a výdaje na tyto invalidní důchody se přesunuly do výdajů na důchody starobní a následný mírný pokles související s aktuálním poklesem počtů invalidních důchodců s invaliditou třetího stupně. Po roce 2020 začnou tyto výdaje velmi mírně růst až do zhruba roku 2040.

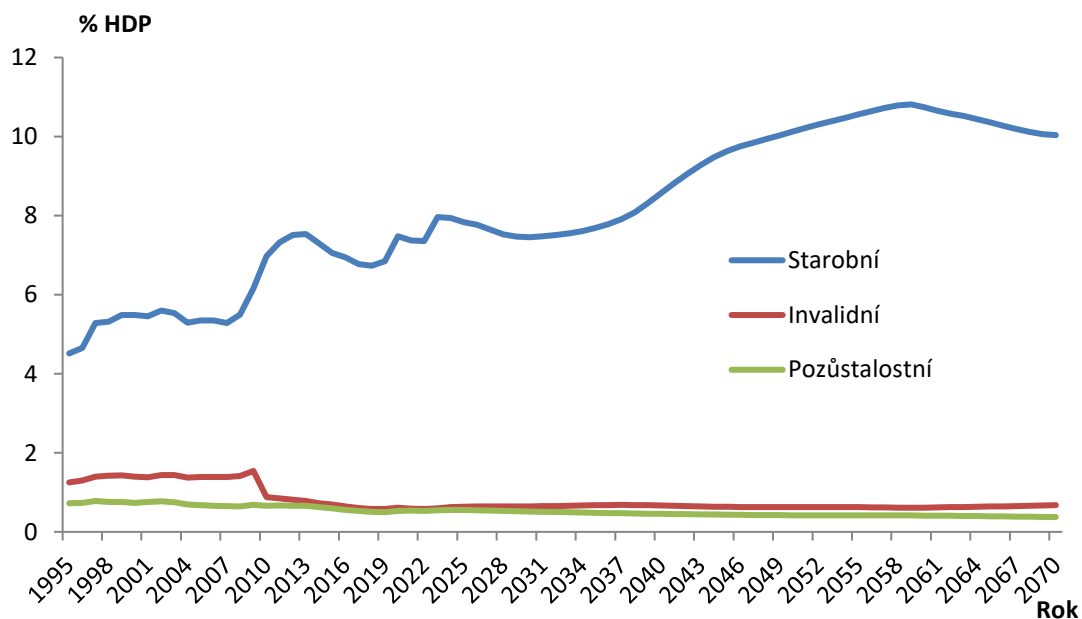
U starobních důchodů je patrný velmi pozvolný postupný růst, který se však zrychlil po roce 2010, a to především z důvodu ekonomické recese spojené s poklesem HDP, kdy důchody plnily roli stabilizátoru.

Naopak po roce 2013 při ekonomickém oživení začaly tyto výdaje v poměru k HDP klesat. K obratu došlo po roce 2019, kdy je pozorován zvýšený nárůst v letech 2020 a 2023 v důsledku ekonomické recese v době COVID 19 a také rychlého cenového růstu, který se promítl do valorizace důchodů.

Po roce 2023 dojde k mírnému poklesu výdajů na starobní důchody (zpomalení valorizace do vyrovnání poklesu reálných mezd v letech 2022 a 2023) až do roku 2031.

Následný pozvolný růst těchto výdajů akceleruje po roce 2037, kdy dojde k ukončení zvyšování důchodového věku a nástupu silných generací do důchodu. Vrcholu dosáhnou tyto výdaje kolem roku 2060 na úrovni lehce nad 10,8 % HDP a poté budou postupně klesat na úroveň cca 10,0 % HDP v horizontu projekce.

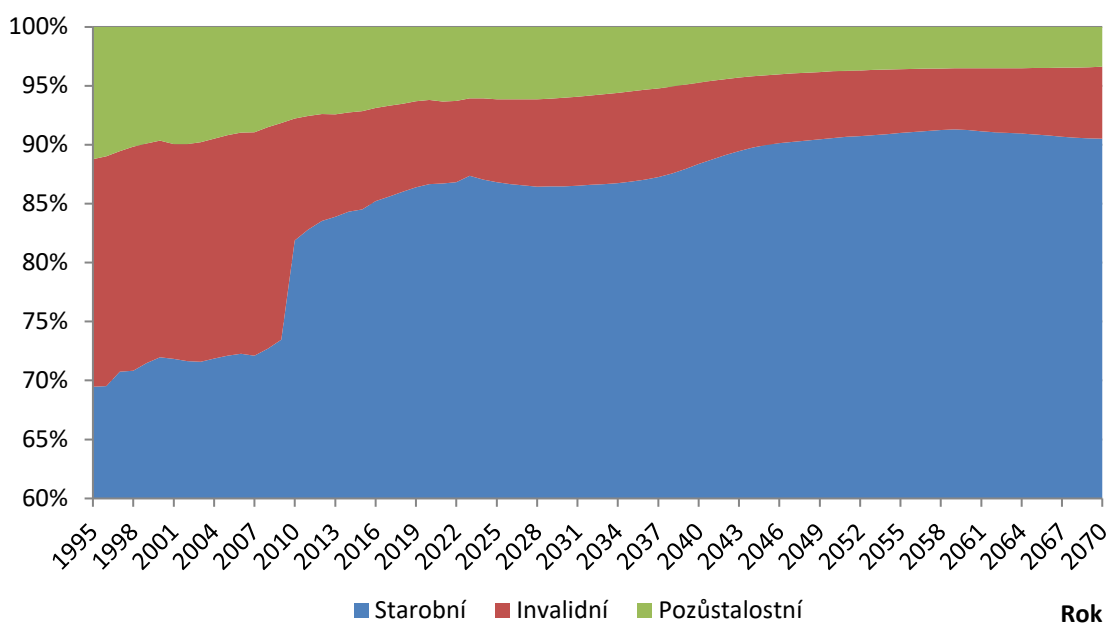
Graf 10 - Výdaje na jednotlivé druhy důchodů

Zdroj: MPSV

Zvyšování výdajů na starobní důchody se projevuje i růstem jejich podílu na celkových výdajích na důchody. Tento podíl se zvýšil ze zhruba 70 % na současných zhruba 85 % a na následně se dále zvýší až na cca 90 %, tj. o zhruba 20 p.b.

Graf 11 - Podíl výdajů na jednotlivé druhy důchodů

Zdroj: MPSV

1.1.1.3.2. Počty důchodců

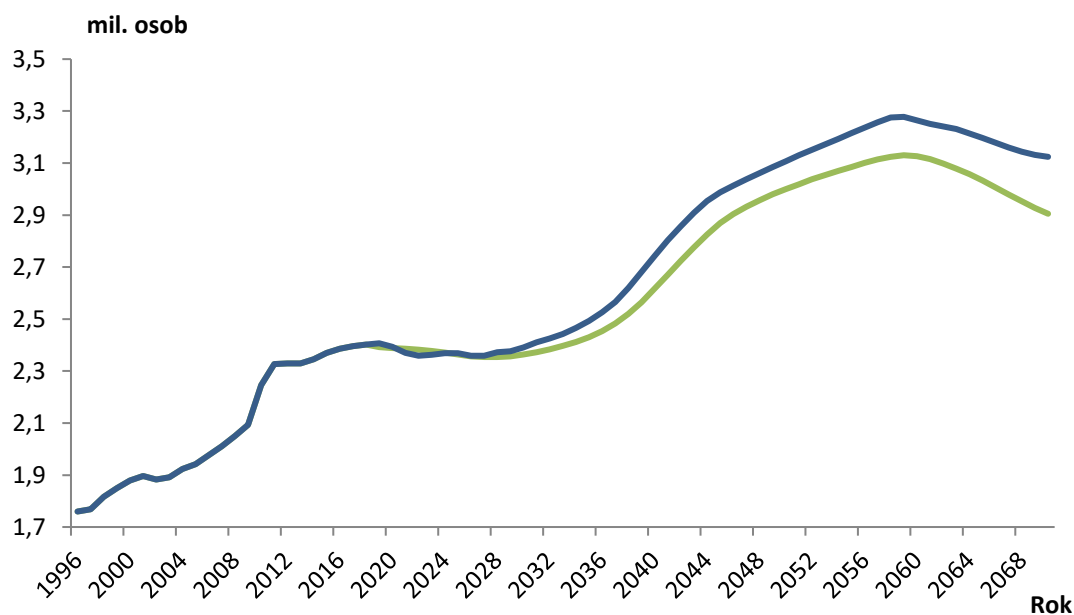
Na přelomu tisíciletí docházelo k poměrně dynamickému nárůstu starobních důchodců, kdy se jejich počet v průběhu necelých deseti let (mezi roky 1996 a 2009) zvýšil o téměř 350 tis. (tj. o skoro 20 %), a to především z důvodu širokého využívání možnosti předčasného odchodu do důchodu a odchodu do důchodu silných generací narozených po II. světové válce. Tento nárůst nedokázal příliš brzdit ani zvyšující se důchodový věk.

V roce 2010 došlo ke skokovému zvýšení z důvodu administrativní transformace invalidních důchodů u osob starších 65 let na důchody starobní.

Poté lze pozorovat relativní stagnaci počtu starobních důchodců, která bude pokračovat až do poloviny třicátých let, kdy se projeví kombinace zastavení zvyšování důchodového věku a nástupu silných generací do důchodu. Následovat bude dynamický nárůst na hodnoty těsně pod 3,2 mil. starobních důchodců.

Oproti předchozí Zprávě je očekáván počet starobních důchodců dlouhodobě o zhruba 200 tisíc vyšší, a to v důsledku změn v očekávaném demografickém vývoji (především poklesu úmrtnosti a růstu střední délky života).

Graf 12 - Počet důchodců - starobní celkem

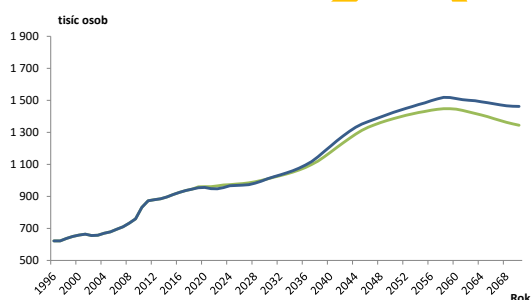

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Podíl žen na celkovém počtu starobních důchodců se postupně snižuje. V současné době jsou mezi starobními důchodci zastoupeny necelými 60 %, oproti zhruba 65 % v polovině devadesátých let. Vyšší podíl souvisí s nižším důchodovým věkem žen a jejich vyšší střední délkou života. Díky sjednocování důchodového věku a sblížování středních délek života se bude v čase zvyšovat podíl mužů na celkovém počtu starobních důchodců a dosáhne více jak 46 %.

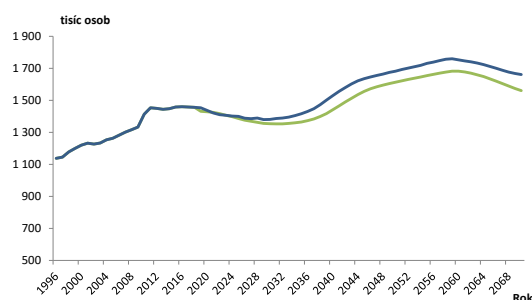
Ve srovnání s předchozí Zprávou je mírně vyšší dodatečný nárůst u starobních důchodců mužů.

Graf 13 - Počet důchodců - starobní - muži

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

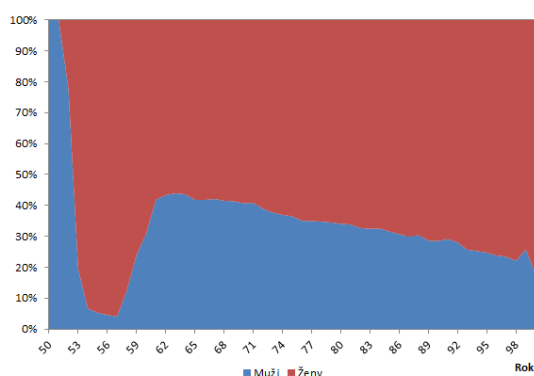
Graf 14 - Počet důchodců - starobní - ženy

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

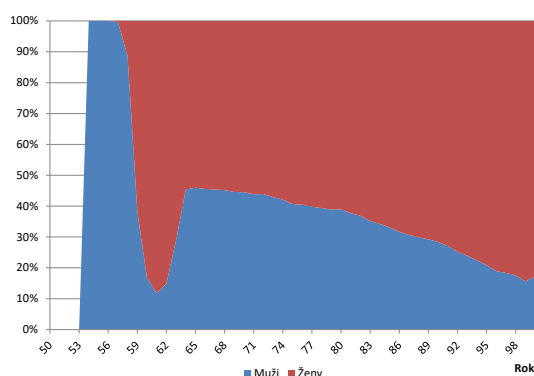
Efekty změn v důchodovém věku a střední délce života jsou zcela jasně patrné v rozložení počtu starobních důchodců podle věku a pohlaví. Doposud je jasně vidět dřívější odchod do důchodu u žen a nižší míry úmrtnosti žen, kdy je ve všech věkových kategoriích výrazně vyšší podíl žen, který zároveň s vyšším věkem narůstá a zároveň je mezi roky 2000 a 2020 zřetelný posun důchodového věku, kdy v nižších věkových kategoriích nejsou postupně starobní důchodci zastoupeni.

Graf 15 - Starobní důchodci podle věku a pohlaví - 2000

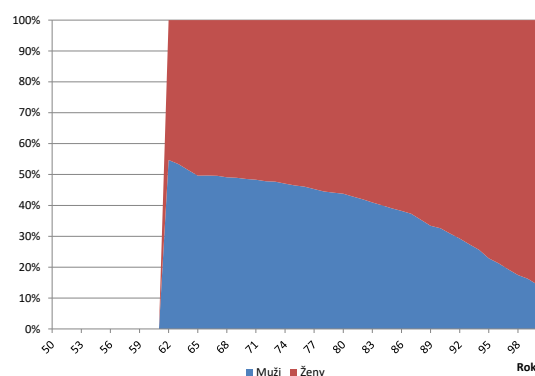
Zdroj: MPSV

Graf 16 - Starobní důchodci podle věku a pohlaví - 2020

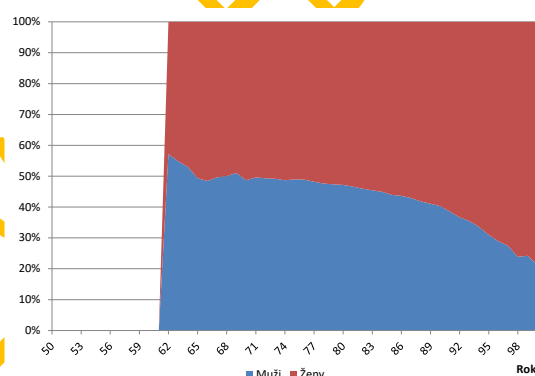
Zdroj: MPSV

Graf 17 - Starobní důchodci podle věku a pohlaví - 2040

Zdroj: MPSV

Graf 18 - Starobní důchodci podle věku a pohlaví - 2060

Zdroj: MPSV

Výjimkou jsou případy u mužů s nárokem na snížený důchodový věk⁷ ve věku těsně nad 50 let v roce 2000 a mezi 50 a 60 lety v roce 2020. Situace roku 2040 a 2060 již zcela jednoznačně dokumentuje sjednocení důchodového věku a sblížení měr úmrtnosti, kdy je podíl žen v některých věkových kategoriích již jen okolo 50 % a růst s vyšším věkem je již jen velmi pozvolný.

Počty invalidních důchodců až roku 2010 postupně narůstaly. V roce 2010 došlo k administrativní transformaci invalidních důchodů osob starších 65 let na důchody starobní, čímž došlo k prudkému poklesu jejich počtu. Současně došlo k aktualizaci způsobu posuzování zdravotního stavu.

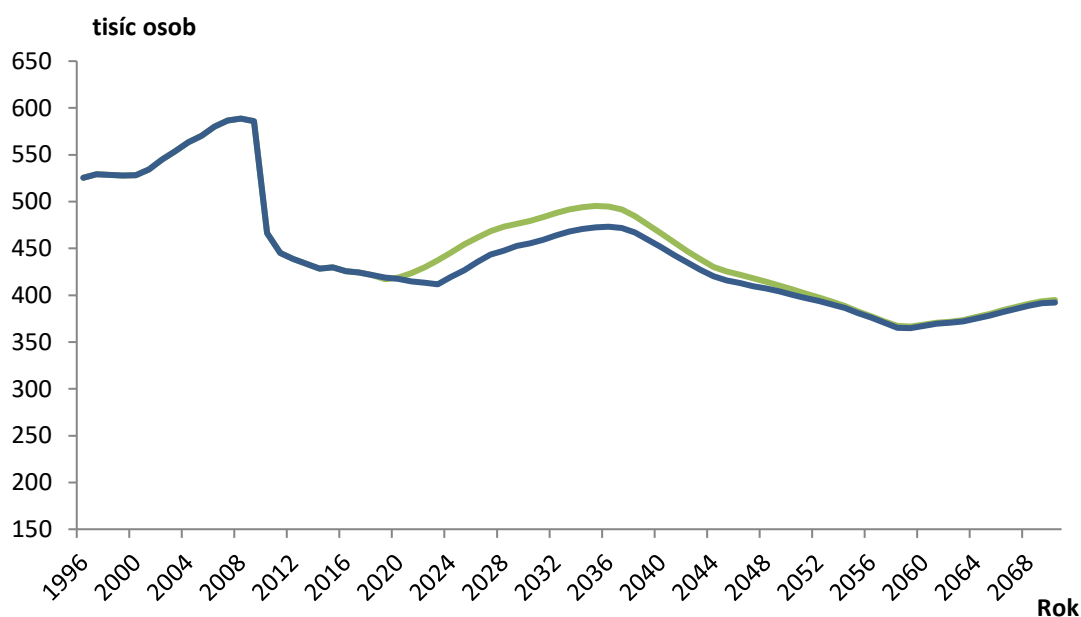
Po roce 2010 je pozorovatelný postupný pokles počtu invalidních důchodců. K obratu dojde v nejbližších letech, kdy se postupně začne projevovat přechod silných generací sedmdesátých let do vyšších věkových skupin, kde je míra invalidizace vyšší.

Návrat k poklesu nastane v polovině třicátých let, kdy budou silné generace přecházet do starobního důchodu a jejich invalidní důchody budou transformovány na důchody starobní. Ke konci projekce bude opět počet invalidních důchodců mírně narůstat.

Ve srovnání s předchozí Zprávou nejsou rozdíly výrazné a jsou způsobeny tím, že k nárůstu počtu invalidních důchodců dojde později a bude menší.

⁷ Zvláštní snížený důchodový věk je podmíněn získáním příslušné potřebné doby v zaměstnání zařazeném podle předpisů účinných před 1. lednem 1993 do I. pracovní kategorie, a to buď plně (v tom případě činí důchodový věk 55 nebo 58 let) nebo úměrně nižší, ale za určitých podmínek (pak činí 56 až 59 let); obdobná pravidla platí pro službu v ozbrojených silách před 1. lednem 1993 a zcela zvláštní jsou pro některé horníky (důchodový věk může být pouze 50 let)

Graf 19 - Počet invalidních důchodců

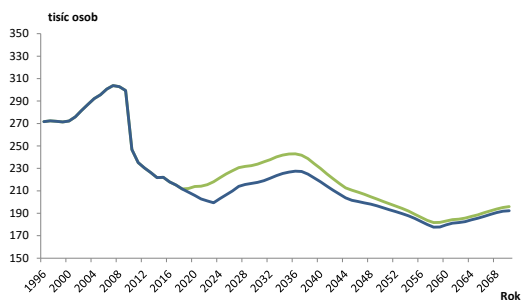

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Z pohledu pohlaví je zhruba srovnatelný počet invalidů mužů i žen. Vzhledem k tomu, že invalidita se vyskytuje především ve věku nad 50 let, kde jsou více zastoupeny ženy, je tedy zřejmé, že míra invalidizace je naopak mírně vyšší u mužů.

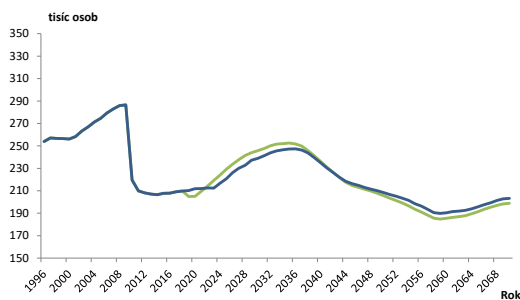
Očekávaný nižší počet invalidních důchodců ve srovnání s předchozí Zprávou je patrný především u mužů.

Graf 20 - Počet invalidních důchodců - muži

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Graf 21 - Počet invalidních důchodců - ženy

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.2. Důstojný příjem důchodců (přiměřenost)

1.1.2.1. Primární indikátory

1.1.2.1.1. Míra ohrožení chudobou důchodců

Míra ohrožení chudobou u populace důchodců byla mezi roky 2004⁸ a 2012 poměrně stabilní na hodnotách okolo 7 %. Po roce 2012 v souvislosti s ekonomickým oživením, které se postupně promítalo do zvyšující se dynamiky mezd v kombinaci s dočasně omezenou valorizací důchodů, začala míra ohrožení chudobou narůstat, a to i přes provedená opatření ve způsobu zvyšování důchodů na přibližně 16 % v roce 2018.

Po roce 2018 je tento ukazatel poměrně volatilní, což souvisí zejména s přijatými ad hoc opatřeními (výplata 5 000 Kč důchodci v roce 2020) a ochranou proti růstu cen v podobě plného zohlednění ve valorizacích důchodů i v době vysokého cenového růstu v roce 2022 a 2023.

Následně bude míra ohrožení chudobou narůstat (především s ohledem na pomalejší růst důchodů do vyrovnání poklesu reálných mezd z let 2022 a 2023), a to až do poloviny třicátých let, kdy se přiblíží 19 %.

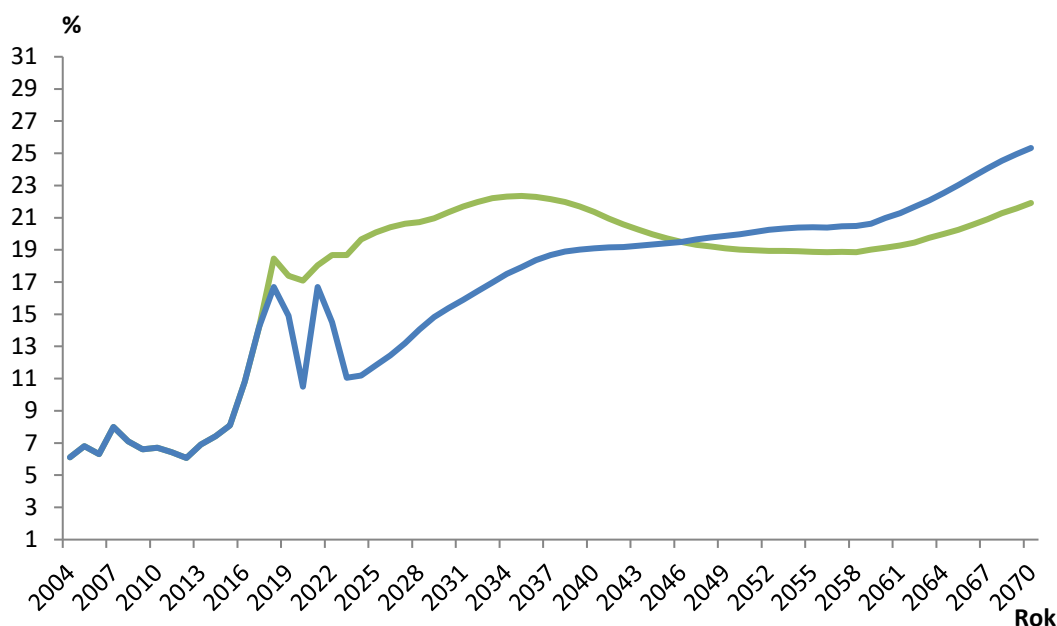
S odchodem silných generací sedmdesátých let do starobního důchodu se růst míry ohrožení chudobou zpomalí s tím, jak budou ve vyplácených důchodech posilovat početně silné skupiny s nově příznávanými, tj. vyššími důchody.

Ke konci projekce začne míra ohrožení chudobou růst tak, jak se efekt silných generací postupně vyčerpá.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je míra ohrožení chudobou až do poloviny čtyřicátých let nižší (jako důsledek vyšší relativní úrovně důchodů po zvýšené cenové dynamice z let 2022 a 2023), ale poté je až do horizontu projekce vyšší (jako efekt přijatých opatření ve valorizaci důchodů a předčasných důchodech z roku 2023).

⁸ Hodnota ukazatele přiřazena k roku, kdy byl dosahován příslušný příjem, tj. v zásadě o rok zpět, neboť obecně je vykazován k roku, kdy jsou sebrány údaje za předchozí rok. Tento postup lépe dokumentuje průběh a příčiny změn

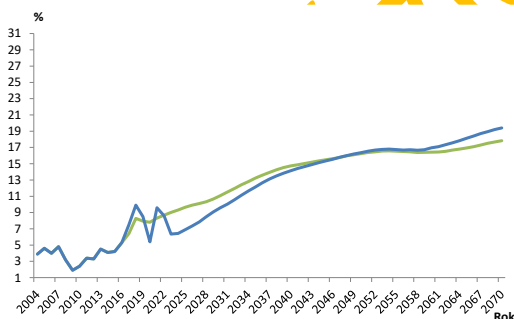
Graf 22 – Míra ohrožení chudobou u populace starobních důchodců

Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

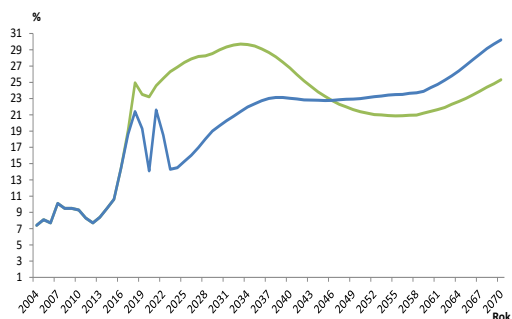
Míra ohrožení chudobou u domácností důchodců je systematicky významně vyšší u žen než u mužů, což je dáno zejména vyšším podílem jednočlenných domácností žen, kde je samotná míra ohrožení chudobou výrazně vyšší.

Graf 23 - Míra ohrožení chudobou u populace starobních důchodců - muži

Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Graf 24 – Míra ohrožení chudobou u populace starobních důchodců – ženy

Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

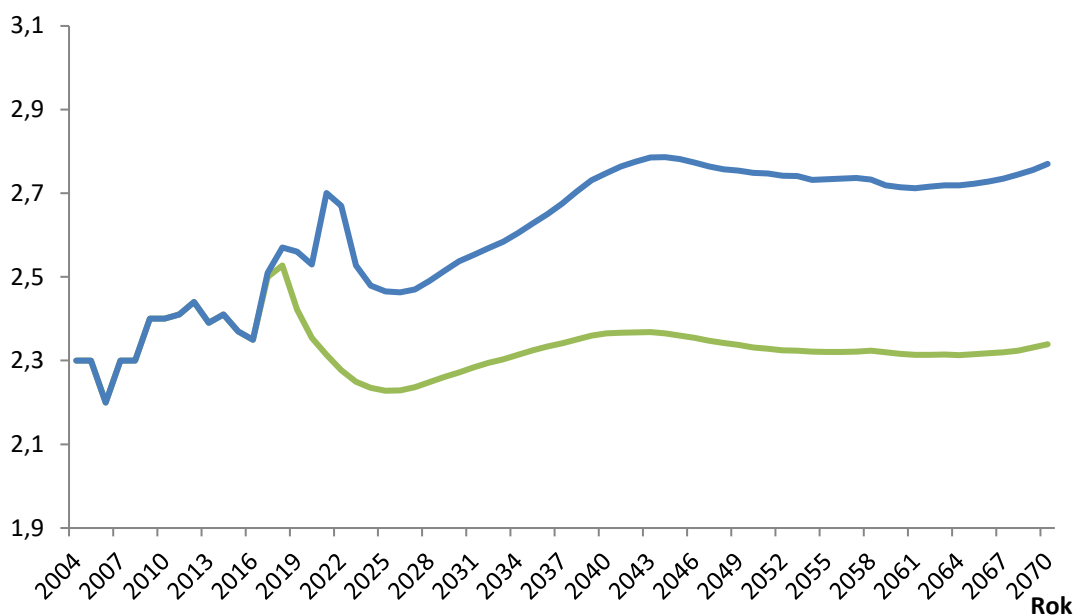
1.1.2.1.2. S80/S20 ve věkové skupině 65+

Příjmová nerovnost u osob starších 65 let vykazuje postupný mírný růst. V nejbližších letech dojde k určitému poklesu, který ale bude vystřídán návratem k mírnému růstu, a to až do poloviny čtyřicátých let, kdy se tento ukazatel stabilizuje, nicméně celkově lze považovat míru nerovnosti za stabilně nízkou⁹ a tento stav bude zachován i do budoucna.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je hodnota tohoto ukazatele mírně vyšší.

⁹ Společně se Slovenskem jde o nejnižší hodnoty mezi zeměmi EU, přičemž je průměr zemí EU je 4,1

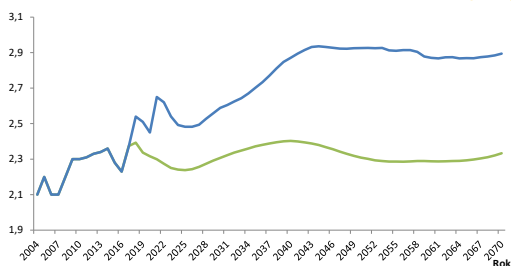
Graf 25 – S80/S20 u osob starších 65 let

Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

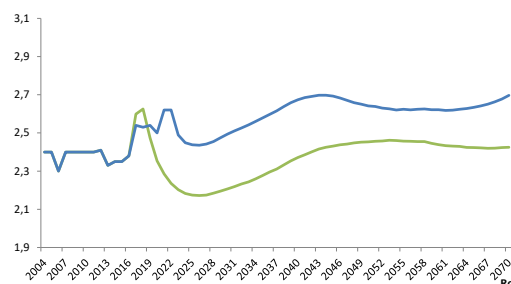
Z pohledu pohlaví byla mírně nižší nerovnost u mužů než u žen, nicméně u mužů lze na rozdíl od žen pozorovat určitou tendenci k růstu, která bude po odeznění efektů posledních opatření pokračovat.

Graf 26 - S80/S20 u osob starších 65 let - muži

Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Graf 27 – S80/S20 u osob starších 65 let – ženy

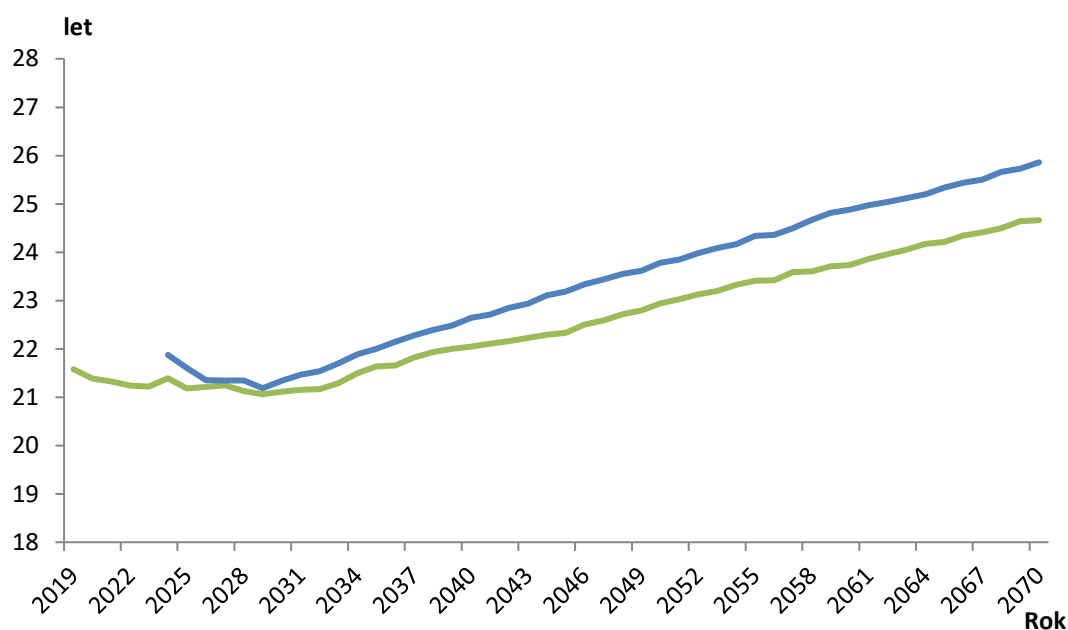
Zdroj: Eurostat a MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.2.1.3. Doba strávená v důchodu

Osoby, které v současné době odcházejí do starobního důchodu, stráví v průměru v důchodu zhruba 21,8 roku. Průměrná doba strávená v důchodu bude mít tendenci k velmi mírnému poklesu, a to v horizontu těsně před rokem 2030, kdy bude na tento indikátor působit vyšší dynamika zvyšování důchodového věku žen a dojde ke sjednocení důchodového věku u mužů a žen. Poté bude postupně narůstat v souladu s očekávaným růstem střední délky života a v horizontu projekce dosáhne necelých 25,9 let, tj. vzroste o zhruba 4,1 roku.

Oproti předchozí Zprávě je průměrná doba strávená v důchodu ve všech letech odchodu do starobního důchodu vyšší, přičemž v horizontu projekce u osob, které budou odcházet do starobního důchodu v roce 2070 je rozdíl zhruba 1,2 roku.

Graf 28 – Průměrná doba strávená ve starobním důchodu u osob odcházejících v daném roce do starobního důchodu

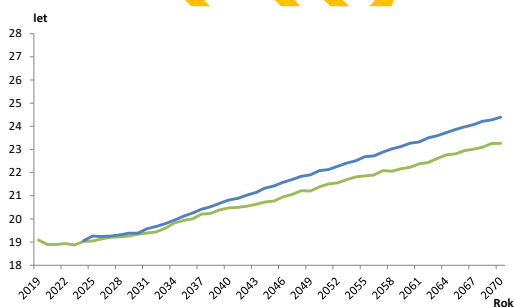

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Díky rozdílné střední délce života a diferenciaci důchodového věku je patrný výrazný rozdíl mezi muži a ženami. Zatímco muži stráví v současné době v důchodu v průměru zhruba 19 let, u žen je to o cca 5,5 roku více. Zatímco u žen bude v důsledku probíhajícího sjednocení důchodového věku a tím i vyšší dynamiky jeho zvyšování docházet dočasně k poklesu doby strávené v důchodu (ze současných 24,5 let na 23 let v roce 2035), u mužů je možné pozorovat až těsně za rok 2030 stagnaci (resp. velmi pozvolný růst).

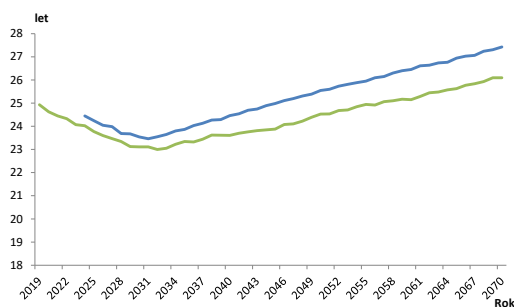
Oproti předchozí Zprávě je patrná vyšší doba strávená v důchodu u obou pohlaví.

Graf 29 - Průměrná doba strávená ve starobním důchodu u osob odcházejících v daném roce do starobního důchodu - muži

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

Graf 30 – Průměrná doba strávená ve starobním důchodu u osob odcházejících v daném roce do starobního důchodu – ženy

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.2.2. Sekundární indikátory

1.1.2.2.1. Benefit ratio

Poměr průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy¹⁰ se až do roku 1987, s výjimkou krátkého období kolem roku 1975, pohyboval na úrovni mezi 44 – 46 %. Poté došlo k prudkému nárůstu tohoto

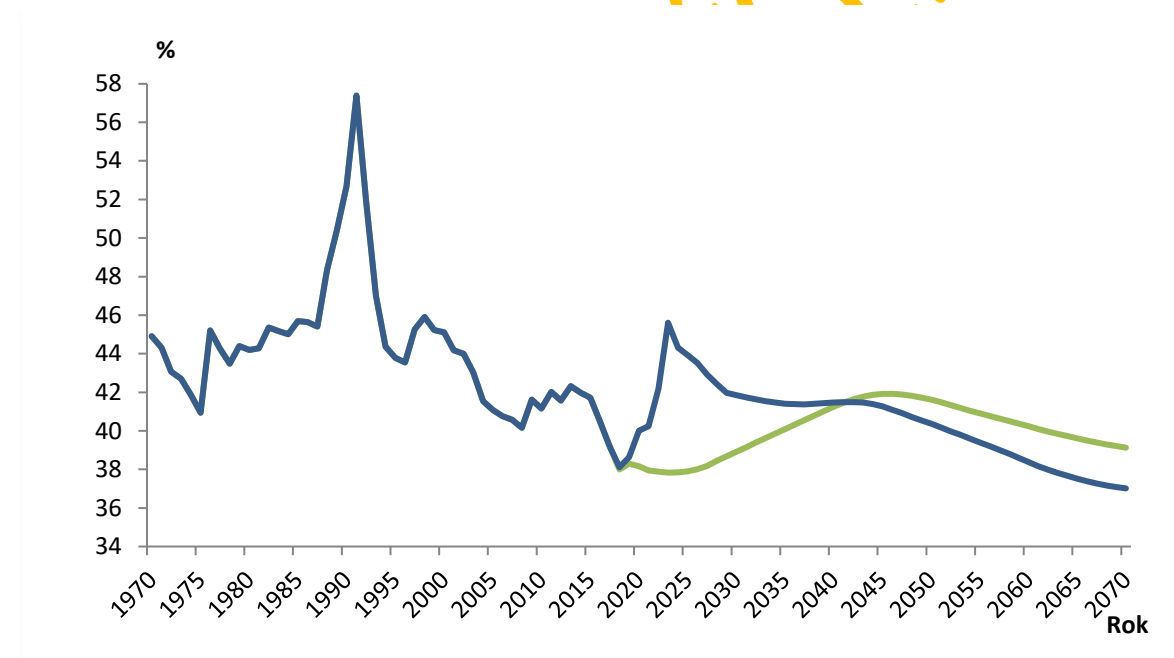
¹⁰ Průměrnou mzdou se zde rozumí všeobecný výměřovací základ podle § 17 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, který představuje dlouhodobě konzistentní časovou řadu. Je však třeba upozornit na fakt, že po roce 1990 postupně ztratil část

poměru při liberalizaci cen až na hodnotu téměř 58 % v roce 1991 a následně se rychle vrátil na 44 %. Po roce 1995 za účinnosti současného zákona, který obsahuje i pravidla pro zvyšování důchodů, reflektuje vývoj tohoto ukazatele vývoj ekonomického cyklu, a to v tom směru, že v době ekonomického zpomalení (po roce 1996 a 2010) je patrný jeho nárůst, a naopak při ekonomickém oživení má tendenci k poklesu.

V současné době se po prudkém zvýšení v důsledku plného promítnutí rychlého cenového růstu do valorizace důchodů v kombinaci k výrazným propadem reálných mezd pohybuje na úrovni 45,6 %¹¹, ze které ale bude poměrně rychle klesat až zhruba do roku 2030 (kdy dojde k opětovnému zohlednění růstu reálných mezd ve valorizaci důchodů) a poté se až do roku 2045 stabilizuje na úrovni kolem 41,5 %, kdy budou mezi nově přiznávanými důchody nejvíce zastoupeny silné generace sedmdesátých let. Následně je očekáván pokles až na hodnotu 37 % v horizontu projekce.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je tento ukazatel vyšší až do počátku čtyřicátých let (především v důsledku vyšší současné úrovně) a poté již převáží přijatá úsporná opatření z roku 2023 a hodnota bude nižší.

Graf 31 – Benefit ratio

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.2.3. Kontextové informace

1.1.2.3.1. Benefit ratio pro nově přiznané důchody

Poměr nově přiznávaného starobního důchodu vůči průměrné mzdě¹⁰ je poměrně volatilní a pohyboval se mezi 42 a 46 %.

vypovídací schopnosti, neboť nezahrnuje údaje o malých podnicích a OSVČ, přičemž před rokem 1990 i přes toto omezení v zásadě pokrýval celý pracovní trh, nyní lze odhadnout, že jde pouze o cca 2/3. Např. aktuálně rozdíl mezi všeobecným vyměřovacím základem a průměrnou mzdou za celé národní hospodářství, kde je však k dispozici časová řada až od roku 2000, představuje téměř 6 %

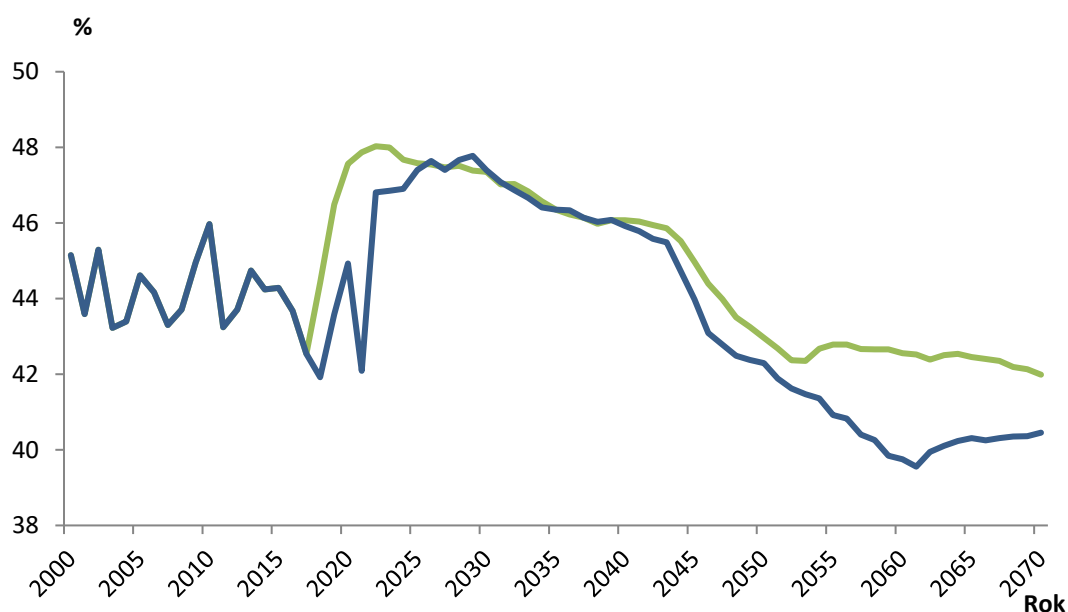
¹¹ Zde je třeba uvést, že při použití průměrné mzdy za celé národní hospodářství namísto všeobecného vyměřovacího základu by byla hodnota tohoto ukazatele o cca 2 p.b. vyšší, tj. pohybovala by se na úrovni těsně nad 40 %

Po roce 2022 bude docházet k jeho mírnému nárůstu až na hodnoty těsně pod 48 %, a to zejména v důsledku zpomalování mzdové dynamiky¹² a růstu průměrné doby pojištění (Graf 34). Následně bude až do roku 2045 mírně klesat v důsledku nižšího růstu osobních vyměřovacích základů oproti růstu průměrné mzdy (kapitola 1.1.2.3.2).

Po roce 2045 dojde k výraznějšímu poklesu jako efektu změn v dosahovaných dobách pojištění (kapitola 1.1.2.3.3) a následně se stabilizuje kolem 40 %.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je hodnota po roce 2040 dlouhodobě nižší, a to především jako důsledek zpřísnění u předčasných důchodů z roku 2023 a vyšší očekávané migraci, kdy tito migranti budou mít v českého důchodového pojištění pouze část důchodu (a část budou mít z jiné země).

Graf 32 – Benefit ratio nově přiznané důchody

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

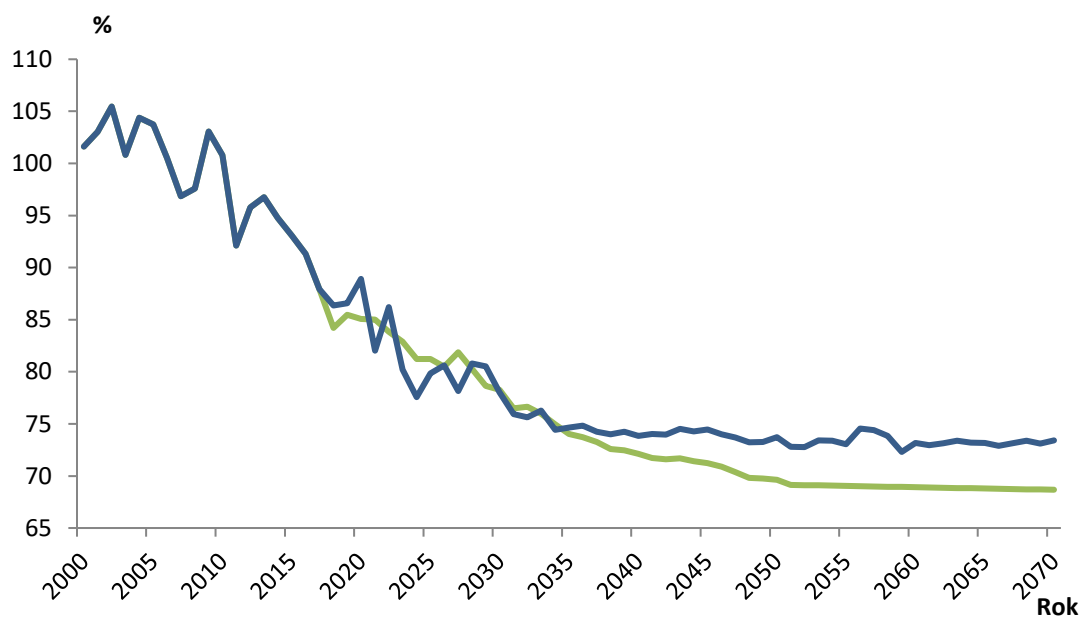
1.1.2.3.2. Osobní vyměřovací základ

Postupné rozšiřování rozhodného období na celoživotní příjmy, kdy jsou do výpočtu osobního vyměřovacího základu zahrnovány i příjmy dosahované v mladším věku, které jsou v průměru nižší, se projevuje kontinuálním poklesem průměrného osobního vyměřovacího základu vůči průměrné mzdě z hodnot nad 100 % na počátku tisíciletí na hodnoty okolo 85 % v současné době až těsně pod 73 % po roce 2050, přičemž pokles po roce 2035, kdy již bude plně efektivní celoživotní rozhodné období, bude jen velmi pomalý¹³.

¹² Díky tomu, že se všechny parametry se indexují mzdovou dynamikou předchozího roku

¹³ Mírný pokles i v době, kdy se již budou zahrnovat celoživotní výdělků, je způsoben především způsobem indexace předchozích výdělků za použití všeobecného vyměřovacího základu, který zejména v první polovině devadesátých let rostl rychleji než obecná mzdová hladina

Graf 33 – Podíl průměrného osobního vyměřovacího základu a průměrné mzdy v %

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

1.1.2.3.3. Doba pojištění

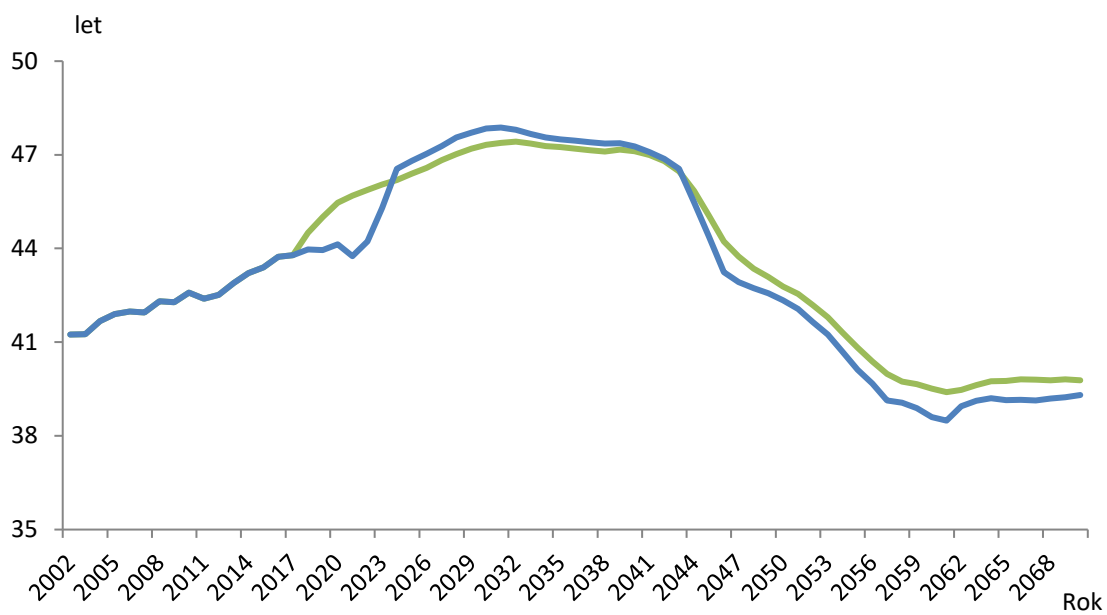
Průměrná doba pojištění při přiznání starobního důchodu se postupně zvyšuje z hodnot mírně nad 41 lety až na současných zhruba 44 let¹⁴, přičemž s vlnou žádostí o předčasné starobních důchody v letech 2022 a 2023 došlo ke zpomalení růstu, resp., i k poklesu, nicméně v následujících letech bude dále postupně narůstat. Důvodem nárůstu je především postupné zvyšování důchodového věku. Nejvyšších hodnot (těsně kolem 47 let) bude dosaženo po roce 2030, kdy bude zvyšování důchodového věku ukončeno. Poté bude až do začátku čtyřicátých let stabilní, avšak po roce 2041 dojde k poměrně rychlému poklesu, který bude zapříčiněn dopady omezování zápočtu doby studia mezi 15. a 18. rokem věku a následně i studia po 18. roce věku v kombinaci s prodloužením povinné školní docházky a vyšším podílem studentů vysokých škol.

V horizontu projekce se průměrná doba pojištění stabilizuje na hodnotě kolem 40 let, což odpovídá rozdílu mezi budoucím důchodovým věkem na úrovni 65 let (při zohlednění možnosti předčasného odchodu do starobního důchodu, tj. průměrný věk odchodu do důchodu je mírně nižší) a průměrného věku vstupu na trh práce, který se aktuálně pohybuje mezi 23 a 24 lety.

Ve srovnání s předchozí Zprávou je průběh velmi podobný s tím, že dlouhodobě jsou hodnoty mírně nižší, což souvisí s vyšší migrací, kdy migrující pracovní mají obecně v české důchodovém pojištění kratší dobu pojištění a ovlivní tak i průměrné hodnoty.

¹⁴ Podmínka minimální potřebné doby pojištění pro získání nároku na důchod v roce 2019 dosáhla finální hodnoty 35 let

Graf 34 - Průměrná doba pojištění při přiznání starobního důchodu

Zdroj: MPSV (zeleně předchozí Zpráva)

PŘEDBĚŽNÉ VÝSLEDKY

2. Alternativní scénář vývoje důchodového pojištění

Podle znění § 4a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, musí tato zpráva obsahovat „informaci o tom, jak by měl být důchodový věk stanoven, aby bylo dosaženo stavu, kdy by očekávaná střední délka života jednotlivých generací při jeho dosažení činila jednu čtvrtinu součtu tohoto věku a této očekávané střední délky života, a to pro všechny osoby, které dosáhly v roce předložení zprávy věku 25- 54 let.“ Tato informace vychází z údajů zpracovaných Českým statistickým úřadem v jeho zprávě dle § 10b téhož zákona.

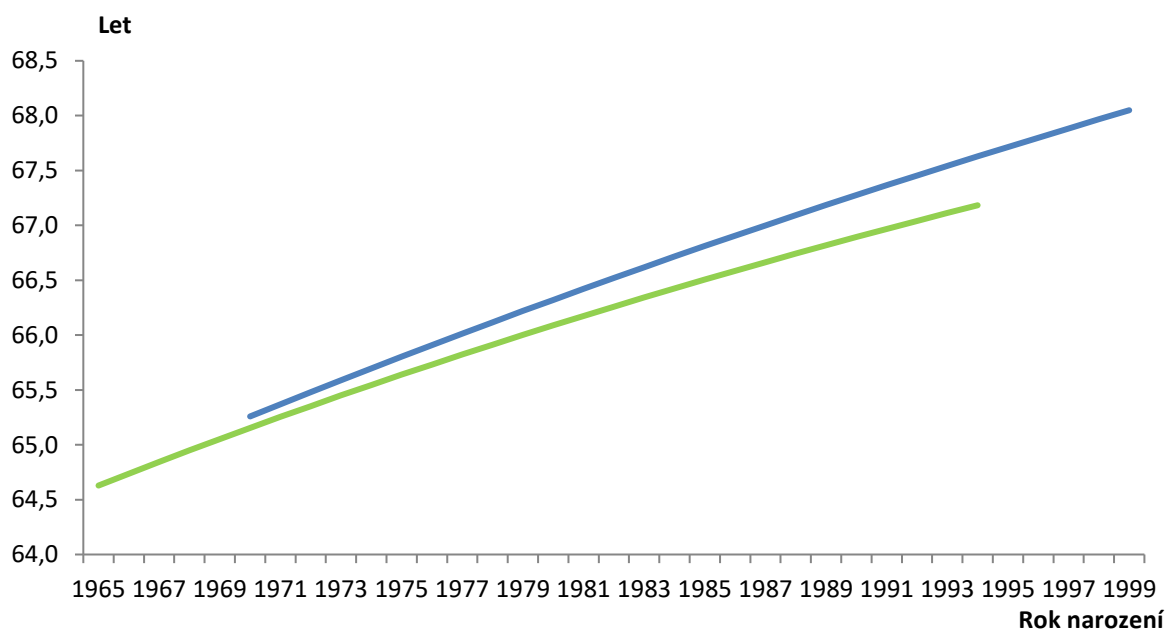
Alternativní scénář vývoje důchodového pojištění je hodnocen ve srovnání s vývojem podle současného právního stavu, který je popsán v kapitole 1, a to jak z pohledu dlouhodobé finanční udržitelnosti, tak i přiměřenosti poskytovaných plnění (sociální udržitelnosti).

2.1. Úprava důchodového věku - ¼ života strávená v důchodu

Pro zprávu zpracovávanou v roce 2024 jsou osobami ve věku 25 – 54 let, osoby narozené mezi roky 1970 a 1999. Pro osoby narozené v roce 1970 je věk naplňující podmínku na úrovni 65,3 roku a postupně se zvyšuje a u poslední generace osob narozených v roce 1999 činí tento věk podle zprávy Českého statistického úřadu 68,0 roku, tj. o zhruba 3 roky více než je současný strop důchodového věku.

Ve srovnání s přechodí Zprávou je pro srovnatelné generace věk splňující podmínku vyšší, přičemž rozdíl se s mladšími generacemi postupně zvyšuje. U osob narozených v roce 1970 je rozdíl zhruba 0,1 roku a u narozených v roce 1994 (jako poslední generace, kde je možné provést srovnání) je rozdíl více jak 0,4 roku.

Graf 35 – Věk, kdy je splněna podmínka čtvrtiny života v důchodu

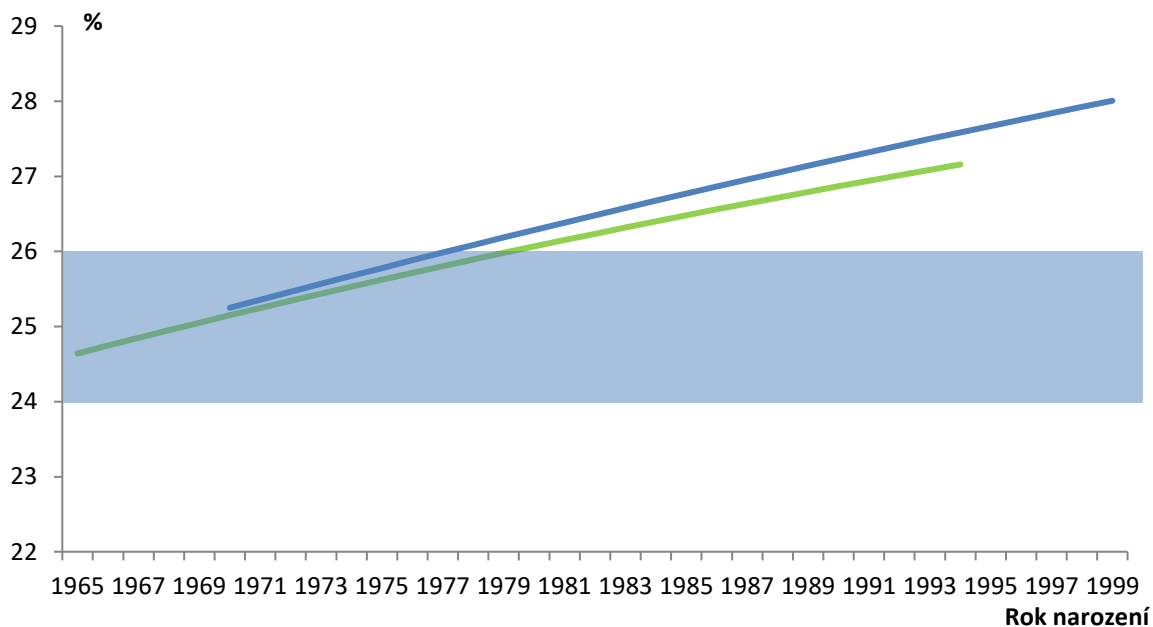

Zdroj: ČSÚ (zeleně předchozí Zpráva)

V ustanovení § 4a zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení se dále uvádí, že „v případě, kdyplatí, že podíl očekávané střední délky života při dosažení důchodového věku podle zákona o důchodovém pojištění a součtu tohoto věku a této očekávané střední délky života je menší než 24 % nebo větší než 26 %, obsahuje zpráva též informaci o úpravě důchodového věku“ tak, aby bylo dosaženo výše uvedené čtvrtiny života.

Podmínka poprvé nastává u osob narozených v roce 1978 (tj. o dvě generace dříve než podle předchozí Zprávy) a podíl 26 % je pro důchodový věk 65 let překročen pro všechny následující generace.

Graf 36 – Podíl střední délky života při dosažení důchodového věku a součtu důchodového věku a střední délky života při jeho dosažení – pro důchodový věk 65 let

Zdroj: ČSÚ (zeleně předchozí Zpráva)

Úprava důchodového věku by podle sledování parametru 25 % podle § 4a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení probíhala následovně:

Z demografické prognózy ČSÚ z října 2023 je odvozeno nastavení věkové hranice pro odchod do důchodu, při jejíž aplikaci by důchodci trávili v důchodu v průměru právě $\frac{1}{4}$ života:

Tabulka 1 – Důchodový věk pro garanci $\frac{1}{4}$ života v důchodu

Věk, při jehož dosažení je očekávaná střední délka života dané generace rovna jedné čtvrtině součtu tohoto věku a této očekávané střední délky života															
Generace	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Věk (roky)	65,26	65,37	65,48	65,59	65,70	65,80	65,91	66,01	66,12	66,22	66,32	66,42	66,52	66,62	66,72
Generace	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Věk (roky)	66,81	66,91	67,00	67,09	67,19	67,28	67,37	67,45	67,54	67,63	67,72	67,80	67,88	67,97	68,05

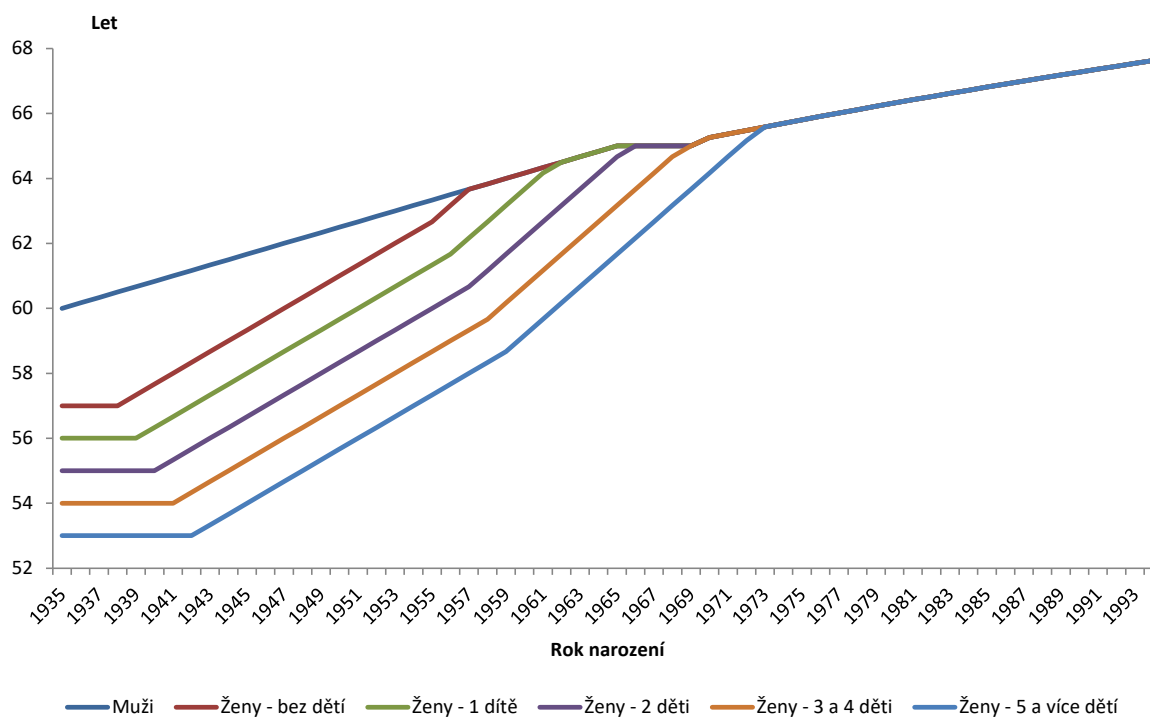
Zdroj: Zpráva o očekávaném vývoji úmrtnosti, plodnosti a migrace v České republice. ČSÚ 2023.

U mužů a žen (s výjimkou žen, které vychovaly 5 nebo více dětí) by došlo ke zvýšení o zhruba 3,1 měsíce a následně by se v dalších generacích důchodový věk postupně zvyšoval tempem, které by se postupně snižovalo (ze 1,3 měsíce u generace 1971 na 0,98 měsíce pro generaci 1999).

Úprava důchodového věku je koncipována tak, že u žen, kde je ještě diferenciací dle počtu vychovaných dětí (tj. 5 nebo více), je zachováno tempo zvyšování o 6 měsíců až do dosažení věku naplňujícího podmínku čtvrtiny života a dále pokračuje stejně jako u mužů.

Pro osoby narozené po roce 1999 je potom stejný jako pro narozené v roce 1999, tj. na úrovni 68 let.

Graf 37 – Úprava důchodového věku

Zdroj: MPSV

2.1.1. Dlouhodobá finanční udržitelnost

2.1.1.1. Sustainability indicator S2

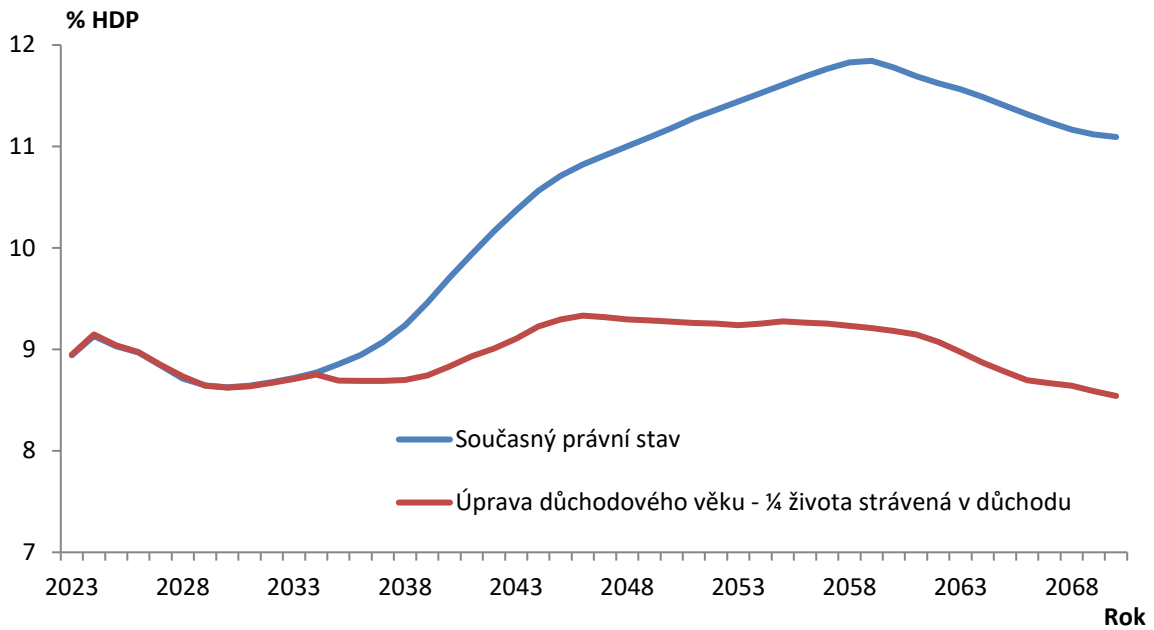
2.1.1.2. Celkový implicitní dluh

2.1.1.3. Relativní implicitní dluh u osob nově vstupujících do systému

2.1.1.4. Příjmy z pojistného

2.1.1.5. Výdaje na důchody

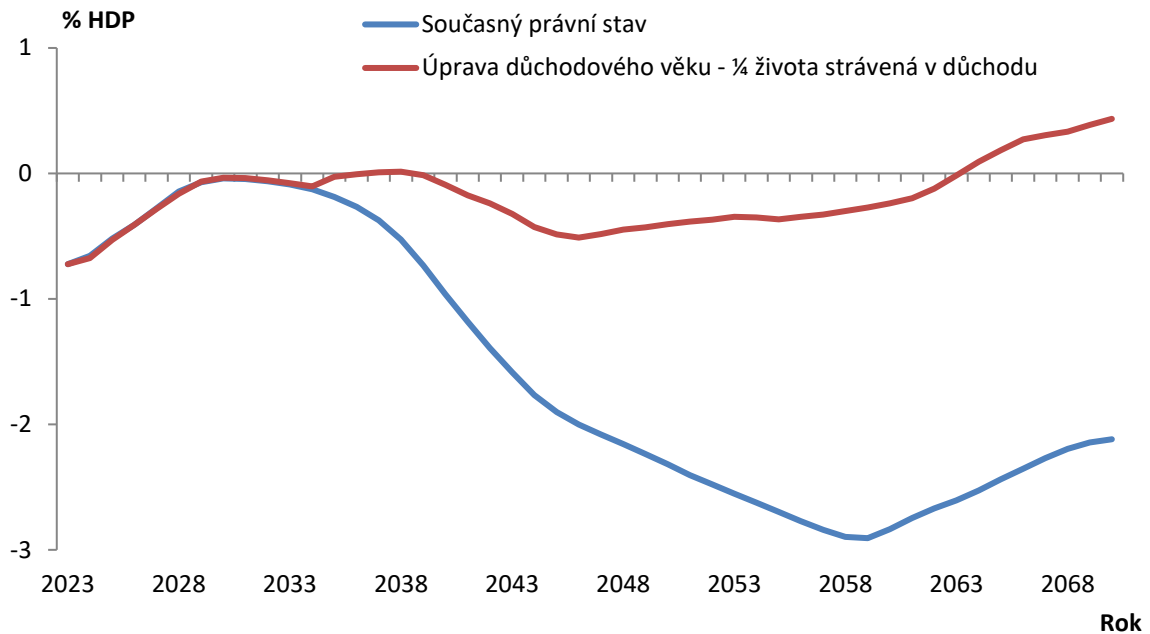
Graf 38 - Výdaje na důchody

Zdroj: MPSV

2.1.1.6. Saldo příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na důchody

Graf 39 - Saldo příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na důchody

Zdroj: MPSV

2.1.1.7. Věkově členěný celkový implicitní dluh

2.1.2. Důstojný příjem důchodců (přiměřenost)

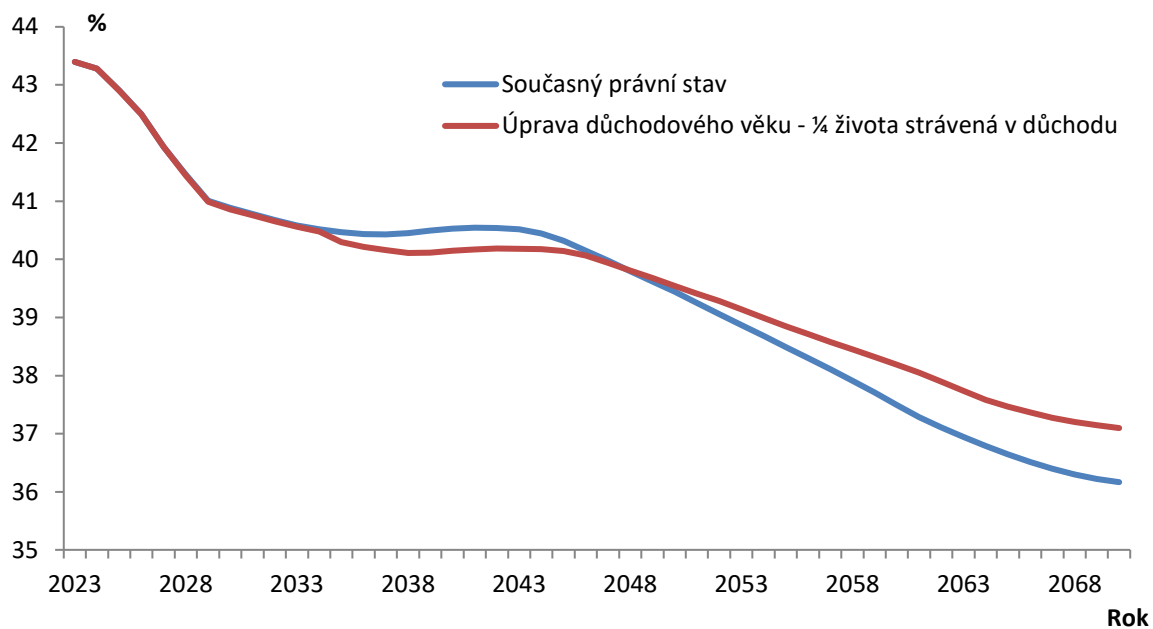
2.1.2.1. Míra ohrožení chudobou důchodců

2.1.2.2. S80/S20 ve věkové skupině 65+

2.1.2.3. Doba strávená v důchodu

2.1.2.4. Benefit ratio

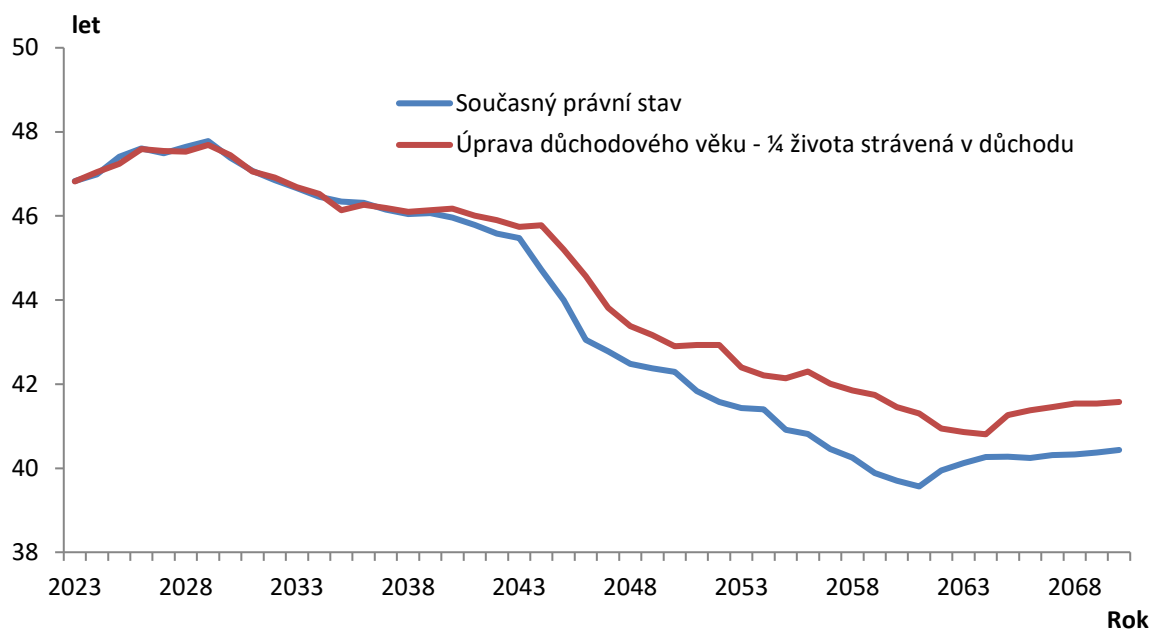
Graf 40 – Benefit ratio

Zdroj: MPSV

2.1.2.5. Benefit ratio pro nově přiznané důchody

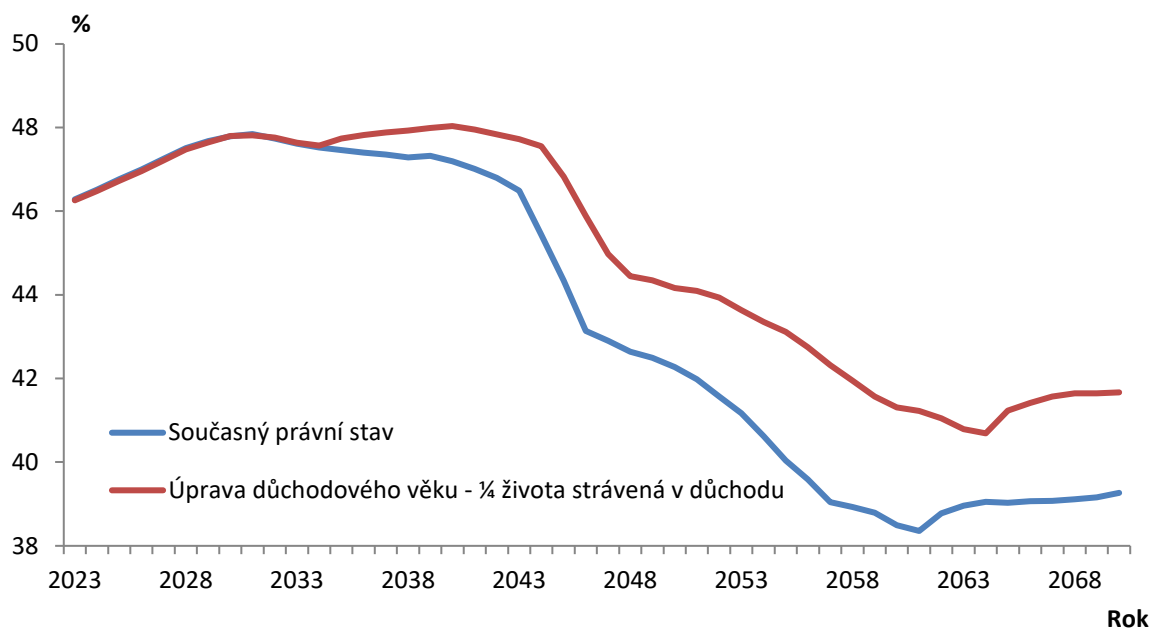
Graf 41 – Benefit ratio nově přiznané důchody

Zdroj: MPSV

2.1.2.6. Doba pojištění

Graf 42 – Průměrná doba pojištění při přiznání starobního důchodu

Zdroj: MPSV